

УДК 316.614-053.4]:398.21

КАЗКА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Литвишко О.М.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті розглядається казка як засіб соціалізації дітей старшого дошкільного віку. Розкриваються питання морально-етичних норм та правил поведінки, які закладаються в дитині завдяки соціалізуючому впливу казки на особистість дошкільника. Розкрито особливості соціальної адаптації до умов адаптації в суспільстві. Дошкільники повинні володіти основними нормами поведінки в соціумі. У процесі становлення особистості дитини формуються почуття власної гідності, справедливості, небайдужості до навколишнього середовища, соціальна роль, індивідуальність, покращується психічний та емоційний стан, відбувається гармонійний розвиток. У дошкільному навчальному закладі створені умови для соціальної взаємодії з однолітками, виховання, навчання, інтелектуального, психічного та фізичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: старші дошкільники, діти старшого дошкільного віку, дошкільний навчальний заклад, дитинство, вихователь, виховання, казка, соціалізація.

Постановка проблеми. Кожна людина від моменту народження входить у суспільство, залучається до процесу соціалізації, набуття соціально значущих характеристик поведінки, які регулюють її взаємовідносини з людьми. Вагома роль у формуванні та розвитку особистості дошкільного

віку, забезпеченні ефективності її соціалізації належить літературним творам, а саме казці.

У сучасній науці казці надається велике значення, завдяки якому відбувається виховання та навчання дошкільників у сім'ї та дошкільному навчальному закладі, закладаються основні нор-

ми поведінки особистості дитини в суспільстві, вони вчать поважати вихователів, батьків, людей похилого віку, виховується любов та турбота до природного середовища. На думку В.О. Сухомлинського: «Казка невіддільна від краси, сприяє розвиткові естетичних почуттів, без яких неможливе благородство душі, щира чуйність до людського нещастя, горя, страждань. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем. І не тільки пізнає, а й відгукується на події і явища навколишнього світу, виявляє своє ставлення до добра і зла. З казки бере дитина перші уявлення про справедливість і несправедливість» [6, с. 177].

У фольклорі всіх народів світу особливе місце належить казці, як жанру усної народної та літературної творчості, за допомогою якої відбувається процес соціалізації дітей дошкільного віку.

Дошкільний вік – це період дитинства у якому досить інтенсивно розвиваються інтелектуальні, музичні, розумові та творчі здібності, дитина починає досить активно фантазувати, відбувається розвиток уяви, логічного мислення, зв'язного мовлення, допитливості, виховується творчий смак, формується світогляд, соціальні вміння та навички, вчиться пристосовуватися до суспільства та співіснувати в ньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених займалися проблемою соціалізації особистості, серед них є як вітчизняні (Б. Ананьєв, І.Д. Бех, Г. Беленька, А. Богущ, Н. Гавриш, О. Караман, Т. Кочубей, Т. Кравченко, Т. Поніманська, Ю. Приходько, І. Рогальська-Яблонська та ін.) так і зарубіжні науковці (Г. Тард, Е. Дюргейм, Ж.Ж. Руссо, Б. Скіннер, Л. Фейєрбах).

Як зазначає Б. Ананьєв, процес соціалізації належить «до усіх процесів формування людини як особистості, її соціального становлення, включення особистості в різні системи соціальних взаємин, інститутів та організацій, засвоєння людиною знань, норм поведінки тощо, які склалися історично» [8, с. 144].

Питання казки у своїх працях досліджували такі вчені, як А. Богущ, В. Бойко, Л. Кіліченко, Г. Кошелева, С. Русова, В. Сухомлинський, Д. Ушинський та ін. Науковці у своїх працях вивчали питання виховання, морального розвитку та соціалізації дошкільників казкою, яка має найбільш виховне та соціалізуюче значення у вихованні дітей дошкільного віку.

Досліджуючи процес соціалізації І.Д. Бех виокремив, що «високі моральні, естетичні й інтелектуальні почуття, які характеризують розвинену дорослу людину і які здатні надихнути її на великі справи й благородні вчинки, не дані дитині в готовому вигляді від народження. Вони виникають і розвиваються протягом дитинства» [4, с. 109–110]. Учений стверджує, що «педагогічно і психологічно доцільно організоване виховання, яким є його особистісно орієнтована модель, пов'язане з формуванням прагнення дитини до розвитку на основі потреби в самостійності, у подоланні відомого, у визначенні смислу «для себе» усієї системи суспільно значущих стосунків» [3, с. 4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Провівши дослідження даної проблеми ми виявили, що до цього часу питання казки як засобу соціалізації дітей старшого до-

шкільного віку ще до кінця не вивчене і потребує більш ґрунтовного дослідження.

Отже, **метою даної статті** є висвітлення проблеми соціалізації дітей старшого дошкільного віку засобом казки.

Виклад основного матеріалу. Соціалізація людини починає відбуватися ще в дошкільному віці, тому, що саме в цей період починають закладатися основи емоційного, волевого, інтелектуального, пізнавального, розумового, фізичного, психічного розвитку дошкільника, основні норми та правила поведінки особистості в колективі. Казка, гра, мультфільм, іграшка належать до основних засобів соціалізації дітей в дошкільному навчальному закладі, у якому існують певні норми та правила поведінки, належні умови для розвитку та навчання дітей старшого дошкільного віку. На нашу думку, саме казка має найбільш соціалізуючий вплив на становлення та розвиток особистості, як в дошкільному навчальному закладі так і в суспільному середовищі. «На жаль, – писав великий український педагог В.О. Сухомлинський, – педагогічний аспект соціалізації дотепер не тільки не вивчається з належною глибиною і всебічністю, але й не розглядається. А тим часом саме процес соціалізації є однією з найважливіших передумов формування виховної сили колективу» [5, с. 474]. У дошкільному навчальному закладі створюються всі умови для розвитку, виховання та соціалізації дитини. Дитина отримує соціальний досвід в процесі спілкування, відбувається розвиток соціальних потреб, соціальна взаємодія з оточуючим довкіллям, дошкільники вчать слухати вихователя та перебувати в оточенні однолітків. Вихователі повинні прикласти максимум зусиль для того, щоб згуртувати дитячий колектив, прищепити дітям любов до навколишнього середовища, навчити допомагати своїм одноліткам, ніколи не залишати в біді своїх друзів, прищеплюють навички суспільної поведінки, вчать самостійності, гуманності. Перебуваючи в дошкільному навчальному закладі між дітьми виникає дружба, прив'язаність, симпатія, прищеплюються навички соціальної поведінки, саме в цьому і проявляється процес соціалізації дітей старшого дошкільного віку. Діти вчать бути чуйними, поважати один одного, вихователів і батьків, ділитися іграшками, спільно гратися, доглядати за куточком живої природи, піклуватися про тварин. За твердженням Г.М. Андрєєвої «Соціалізація – це двосторонній процес, що включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з іншого боку, (часто недостатньо яка підкреслюється в дослідженнях) процес активного відтворення системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище» [1, с. 334]. Завдяки соціалізації дошкільника засобами казки відбувається процес адаптації дитини в суспільстві, соціально-особистісного зростання, становлення особистості в соціумі, закладаються духовні, моральні та особистісні риси дітей старшого дошкільного віку, формуються суспільні відносини, риси характеру, накопичується соціальний досвід спілкування з іншими людьми. Людяність, володіння соціальними нормами поведінки у різних життєвих ситуаціях, налагодження гармоній-

них та дружніх стосунків з однолітками та дорослими людьми – все це і формує особистість соціально компетентної дитини дошкільного віку. В.О. Сухомлинський наголошував: «Правильне включення в життя суспільства, – правильна соціалізація можлива лише тоді, коли людина свідомо прагне до гармонії власного «Я» з інтересами інших людей, не тільки вміє, а й прагне поступитися своїми бажаннями в інтересах загального блага» [7, с. 453].

З раннього віку слухаючи казку дитина засвоює такі поняття як добро, справедливість, краса, мудрість, чуйність. У дітей старшого дошкільного віку за допомогою інтонації, міміки, жестів виявляються почуття, співпереживання до своїх улюблених казкових героїв, оточуючого соціального середовища, а під час спілкування з однолітками та старшими людьми – закладаються основи соціальної поведінки в суспільстві. Слухаючи казку дошкільники знайомляться з правилами соціального життя, вивчають норми соціальної поведінки в суспільстві, займаються вирішенням соціальних проблем. Завдяки цьому відбувається формування особистості дітей дошкільного віку, які з допомогою дорослих глибоко поринають у дивовижний, чарівний та фантастичний світ улюблених казкових героїв і в усьому намагаються їх наслідувати. Український науковець В.О. Сухомлинський зазначив, що «Дитина прекрасно знає, що в світі немає ні Баби-Яги, ні Царівни-Жаби, ні Коцюя Безсмертного, та для неї ці образи є втіленням добра і зла, і кожного разу розповідаючи ту саму казку, вона виявляє своє особисте ставлення до гарного і поганого» [6, с. 177].

Діти старшого дошкільного віку починають вже самостійно складати казки, доповнювати існуючі, вносити зміни в початок, середину та кінець казки, завдяки цьому збільшується словниковий запас, розвиваються творче мислення та здібності, пам'ять, збагачується мовлення дитини, відбувається навчання та виховання підростаючого покоління, що і є важливим способом соціалізації дітей дошкільного віку. Кожна казка має мораль, за допомогою якої діти вчаться мудрості, поваги, любові, формуються соціальні навички та норми поведінки в суспільстві.

Аналізуючи, у Базовому компоненті дошкільної освіти, освітню лінію «Дитина у світі культури» варто звернути увагу на те, що дитина дошкільного віку повинна цілісно відтворювати зміст поетичного та прозового твору, висловлювати свою позицію, переказувати та робити продовження казки, виявляти зацікавленість до улюблених літературних та казкових героїв [2].

На думку видатного українського педагога В.О. Сухомлинського: «Діти знаходять глибоке задоволення в тому, що їхня думка живе в світі казкових образів. П'ять, десять разів дитина може переказувати одну й ту саму казку і щоразу відкриває в ній щось нове. В казкових образах – перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного» [6, с. 177]. Під час читання казок дорослими, дошкільники розвиваються, виховуються, навчаються, вчаться переказувати, мріють, фантазують, закладаються особистісні риси характеру та моральні норми поведінки з однолітками, батьками, вихователями, відбува-

ється соціалізація дітей в суспільстві. Саме в цей період розвитку соціалізація особистості набуває особливого значення. Завдяки соціалізації відбуваються зміни у психіці та відбувається формування особистості дошкільника. У дитячій свідомості вже сформоване певне уявлення про світ, а казка виступає основним соціалізуючим засобом, за допомогою якого відбувається подолання адаптаційних труднощів, скруті, напруги, інтенсивніше відбувається процес навчання та виховання, засвоюються соціальні норми та правила перебування в дошкільному навчальному закладі. Проблема соціалізації особистості, на думку В.О. Сухомлинського, є важливою передумовою формування виховної сили колективу. «З першого подиху свого життя вона (людина) – істота суспільна. Суспільна сутність людини виявляється в її відносинах, стосунках, взаєминах з іншими людьми. Пізнаючи світ і себе як частину світу, вступаючи в стосунки з людьми, які задовольняють її матеріальні і духовні потреби, дитина включається в суспільство, стає його членом. Це – процес залучення особистості до суспільства, який вчені називають соціалізацією» [7, с. 447].

Українські народні казки за жанровими ознаками поділяються на три види: соціально-побутові («Лінива дівчина», «Наймит і пан»), чарівні («Чарівний кінь», «Телесик») та казки про тварин («Пан Коцький», «Солом'яний бичок», «Журавель і лисиця», «Рукавичка»), але в сюжетних лініях вони переплітаються між собою за змістом та художньо-образною специфікою. Найцікавіші для дітей – це казки про тварин, у яких вони набувають людських рис характеру, борються зі злом, несправедливістю, підступністю, жорстокістю. Казка має соціалізуючий вплив у підготовці дитини до сприйняття навколишнього середовища, рослинного та тваринного світу та загалом всього світу. Слухаючи казку дошкільники стають більш впевненими в собі, сміливішими, вони вчаться дружити з однолітками, хлопчики хочуть бути схожими на та в усьому захищають дівчаток.

Казка належить до найпопулярнішого жанру фольклору, в якому поєднуються твори, які мають різне походження, стиль і зміст. Вона складалася протягом багатьох віків, супроводжує нас на протязі всього життя, є найдоступнішим засобом соціалізації, за допомогою якого відбувається всебічний розвиток дошкільника, формується світогляд та соціальна адаптація дитини в соціумі. Казка має величезний вплив на соціальне та морально-естетичне виховання підростаючого покоління. У казках відображені загальнолюдські та культурні цінності українського народу, вони лаконічні і написані доступною та зрозумілою мовою для дітей дошкільного віку. За допомогою казки дитина вчиться розрізняти такі поняття, як добро і зло, справедливість і несправедливість («Півник і двоє мишенят», «Кривенька качечка»). Любов, милосердя, співпереживання, співчуття, чуйність, порядність, чесність – це ті позитивні риси характеру, які прищеплюються дитині починаючи від народження та відбувається, як моральне, так і соціальне збагачення особистості дошкільника. Завдяки казці формуються духовні цінності, які в подальшому житті впливають на становлення особистості дорослої людини. Слу-

хаючи українську народну казку діти дошкільного віку також знайомляться з фольклорними, міфологічними та етнічними особливостями, з усною народною творчістю, побутом, обрядами та культурними цінностями нашого народу. Прислів'я, приказки, порівняння, алегоричність, гіперболізація – все це наповнює неповторний колорит казки. В казках гармонійно поєднуються реальне і фантастичне, які тісно переплітаються між собою, відображені морально-етичні принципи існування всього людства. Дорослий, розповідаючи казку, знайомить дитину з усною народною творчістю нашого народу, його багатовіковою історією. Граючись з однолітками діти в усьому наслідують своїх улюблених казкових героїв. Дошкільники хочуть бути схожими на позитивних персонажів казок.

Висновки і пропозиції. Дитинство – це найкращий період розвитку людини, у якому закладаються норми соціальної поведінки, формуються соціальні взаємини та збагачується духовно-моральний світ особистості дитини, відбувається становлення особистості дошкільника в соціальному середовищі, набуваються правила поведінки, як в колективі з однолітками, вихователями, так і в домашніх умовах з родиною. Дошкільник повинен бути соціально-адаптованим до умов існування в суспільстві, володіти осно-

вними нормами поведінки в соціумі. Виховуючись в дошкільному навчальному закладі дитина набуває соціальних норм поведінки в суспільстві, вчиться співпереживати, допомагати оточуючим, існувати в соціумі. Все ці особливості розвитку та виховання дошкільників зароджуються змалку і залишаються протягом всього існування людства.

Отже, проаналізувавши процес соціалізації, ми дійшли висновку, що він є невід'ємною особливістю у вихованні та навчанні підростаючого покоління, а казка – це найголовніший засіб, за допомогою якої у дітей прищеплюються навички суспільної поведінки, відбувається соціальна адаптованість та соціальна активність в суспільстві, завдяки цьому формуються морально-етичні та загальнолюдські цінності, почуття власної гідності, справедливості, небайдужості до навколишнього середовища, соціальна роль, індивідуальність, покращується психічний та емоційний стан, відбувається гармонійний розвиток, процес становлення особистості дитини, розвивається самостійність, дисциплінованість. Українська народна казка досить суттєво впливає на соціальні стосунки та взаємини у дитячому колективі та в спілкуванні з дорослими, засвоюються правила соціальної поведінки, саме тому потрібно глибше зайнятися питанням соціалізації дітей старшого дошкільного віку засобами казки.

Список літератури:

1. Андреева Г. М. Социальная психология [текст] / Г. М. Андреева. – М.: Наука, 1994. – 417 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / наук. кер. А. М. Богущ; авт. кол.: Богущ А. М., Бельська Г. В., Богінч О. Л. та ін. – К., 2012. – Спецвип. журн. «Вихователь-методист дошкільного закладу». – 30 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. К.: «Либідь», 2003. – 344 с.
4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: [наук.-метод. посіб.] / І. Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
5. Сухомлинский В. А. Избранные произведения. В 5 т. Т. 1 / В. А. Сухомлинский. – К.: Рад. шк., 1979. – 686 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / Редкол.: Дзверін О. Г та ін. / В. О. Сухомлинський // Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – К.: Рад. шк., 1977. Т. 3. – 671 с.
7. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: [навч. посіб.] / уряд. З. Н. Борисова, В. У. Кузьменко; за ред. З. Н. Борисової. – К.: Вища школа, 2004. – 511 с: іл.
8. Человек и общество. Проблемы социализации индивида: Сб. статей / Под общ. ред. Б. Г. Ананьева. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1971. – 199 с.

Литвишко Е.Н.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

СКАЗКА КАК СРЕДСТВО СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация

В статье рассматривается сказка как средство социализации детей старшего дошкольного возраста. Раскрываются вопросы морально-этических норм и правил поведения, которые закладываются в ребенке благодаря социализирующим влияниям сказки на личность дошкольника. Раскрыты особенности социальной адаптации к условиям адаптации в обществе. Дошкольники должны владеть основными нормами поведения в социуме. В процессе становления личности ребенка формируются чувство собственного достоинства, справедливости, неравнодушие к окружающей среде, социальная роль, индивидуальность, улучшается психическое и эмоциональное состояние, происходит гармоничное развитие. В детском саду созданы условия для социального взаимодействия со сверстниками, воспитания, обучения, интеллектуального, психического и физического развития детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: старшие дошкольники, дети старшего дошкольного возраста, дошкольное учебное заведение, детство, воспитатель, воспитание, сказка, социализация.

Lytvyshko E.N.

Pereiaslav-Khmelnyskyi State Pedagogical University
named after Hryhorii Skovoroda

A FAIRY TALE AS A MEANS OF THE CHILDREN' SOCIALIZATION OF SENIOR PRESCHOOL AGE

Summary

The article describes a fairy tale as a means of the children' socialization of senior preschool age. Also describes the questions of moral-ethical norms and rules of conduct, that has a child thanks to socialization impact of a fairy tale on personality preschooler. The article describes the features of the social adaptation to conditions of adaptation in society. Preschoolers should have the basic norms of behavior in society. In the process of the identity formation of the child formed the senses of dignity, justice, not indifference to the environment, social role, individuality, improves psychological and emotional state, also happening the harmonious development. In the preschool created conditions for the social interaction with peers, education, training, also the intellectual, mental and physical development children of senior preschool age.

Keywords: senior preschoolers, children of senior preschool age, the preschool, childhood, education, fairy tale, socialization.